

SREČKO PEGAN I TIHOMIR JUKIĆ

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ARHITEKTONSKI FAKULTET
HR - 10000 ZAGREB, KAČIĆEVA 26

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF ARCHITECTURE
HR - 10000 ZAGREB, KAČIĆEVA 26

PRETHODNO PRIOPĆENJE

UDK 711.4-122

TEHNIČKE ZNANOSTI

ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.02 - URBANISTIČKO I PROSTORNO PLANIRANJE

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVAĆEN: 08.02.2001. / 13.02.2002.

PRELIMINARY COMMUNICATION

UDC 711.4-122

TECHNICAL SCIENCES

ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.02 - URBAN AND REGIONAL PLANNING

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 08.02.2001. / 13.02.2002.

POLAZIŠTA ODRŽIVOGA PROSTORNOG RAZVOJA GRADA**STARTING POINTS FOR FEASIBLE URBAN DEVELOPMENT**

GRAD
ODRŽIVI RAZVOJ
URBANIZAM

TOWN
FEASIBLE DEVELOPMENT
TOWN PLANNING

Promjene okoliša rezultat su načina na koji živimo i koristimo prostor. Svi korisnici prostora moraju postati svjesni ekološke odgovornosti. Ne možemo očekivati da ćemo sve probleme okoliša moći riješiti tehnologijom. Promjena koje bismo morali postati duboko svjesni jest da sada uistinu možemo promijeniti i da mijenjamo prirodni red na Zemlji. Međunarodne povelje o gradu usmjerene su k poboljšanju uvjeta života u gradovima, a posebice - stvaranju povoljnoga društvenog i kulturnog ozračja u gradovima, sudjelovanju javnosti u planiranju razvoja, poboljšanju kvalitete gradskog okoliša, uvjeta življenja i osobito uvjeta stanovanja. Urbanizam ima vodeću ulogu u istraživanju promjena strukture grada, funkcionalnih i oblikovnih osobitosti njegova razvoja. Zato treba usmjeriti istraživanja na probleme održivoga razvoja grada, ostvarivanje ljudskih prava, uspostavu kontinuiranoga procesa planiranja, jednostavniju provedbu urbanističkih planova s detaljno istraženim i utvrđenim gospodarskim učincima.

Environmental changes result from our lifestyle and from how we use our surroundings. All users must become aware of their ecological responsibility because we cannot expect all environmental problems to be solved by using technology. We should be deeply conscious of a new development, which is that we are now really capable of changing the natural order of things on Earth. International charters about the town are designed to improve urban living conditions, and especially to enhance the urban social and cultural atmosphere, public involvement in developmental planning, improving urban environmental quality, living and especially housing conditions. Town planners play a leading role in researching changes in the urban structure and in the functional and formal features of its development, and research should focus on the problems of feasible urban development, human rights, continuous planning, the simpler implementation of town plans with exhaustive research into and acquaintance with economic effects.

POLAZIŠTA ZAŠTITE OKOLIŠA U GRADU

STARTING POINTS FOR ENVIRONMENTAL PROTECTION IN TOWNS

U razvoju društva dogodile su se brojne promjene spoznaje okoliša, od kojih su dvije vrlo značajne za prepoznavanje našeg odnosa prema prostoru u kojem živimo. Prva je promjena da više nismo tako naivni i nesvjesni stanja u okolišu, što pokazuje činjenica da se pretežni dio našeg života odvija u zatvorenim prostorima (stanovima, zatvorenim radnim prostorima, športskim dvoranama, trgovačkim centrima). Druga je promjena ona koje bismo morali postati duboko svjesni, a to je da sada uistinu možemo promijeniti i da mijenjamo prirodni red na Zemlji.¹

Sociološki, gospodarski i ekološki osjetljivo i teško održavano stanje razvoja, a tako i razvoja grada, narušavaju ekonomske krize, ratovi i prirodne katastrofe. Zbog njih nastaju velike migracije stanovništva, a posljedice su tih seoba promjene značenja, funkcionalne i fizičke strukture grada. Promjene su često praćene pogoršanjem uvjeta života u gradovima, koji više ne odgovaraju povećanom broju stanovnika, potrebnim i prihvaćenim standardima življenja. Nužno je hitno zadovoljiti egzistencijalne potrebe stanovnika, a to podrazumijeva prihvatljive uvjete stanovanja i higijensko-sanitarne uvjete, te socijalnu i osobnu sigurnost. Neispunjeni uvjeti potiču na svjetskoj i lokalnoj razini ponovno ideju i aktivnosti usmjerene k izgradnji „zdravoga grada”. Ideja „zdravoga grada” ciklički se po-

navlja, uz manje razlike koncepta, u povijesnim razdobljima koja obilježava nagli porast broja stanovnika gradova i funkcionalne promjene njihove strukture.² U takvim uvjetima obnova gradova započinje interventnim mjerama koje pokreću temeljne gradske funkcije, a nastavljaju se traženjem i provedbom rješenja koja će što prije i uspješnije zadovoljiti minimalne standarde življenja. Postignu li se ti standardi, pozornost će biti usmjerena k poboljšanju kvalitete uređenja i opremljenosti izgrađene okoline, k povišenju standarda življenja, zaštite okoliša i zdravlja.³ Postignuti higijenski i funkcionalni uvjeti usmjeravaju pozornost stanovnika prema višem cilju - postizanju lijepe, ugodne i privlačne urbane okoline.⁴

Isključivi zagovornici značenja oblikovanja urbane okoline oštro kritiziraju razdoblje funkcionalizma i higijenizma. Skloni su to razdoblje obezvrjeđivati i tumačiti ga kao zabludu i grešku razvoja, zaboravljajući probleme koje je trebalo rješavati, kao i one koji su ostali neriješeni.⁵ Krug promjena stajališta o načinu uređenja i korištenja gradskog prostora zadržava se razdobljem u kojem je grad ispunio veći dio zadanih uvjeta. Razvoj grada usporava se i stanovnici nastoje promidžbom grada potaknuti njegovo daljnje jačanje i gravitaciju. Gradovi se natječu u privlačenju novih funkcija i sadržaja koji će omogućiti daljnji razvoj, a pojačana gravitacija ponovno pokreće proces imigracije stanovništva koji je teško kontrolirati i koji može opet preopteretiti gradski prostor. Tada, premda možda na višoj razini, grad mora ponovno rješavati probleme egzistencijalnih potreba doseljenoga stanovništva.

Sigurno je da je krajnji cilj ostvariti lijep, privlačan, human, funkcionalan i zdrav urbani prostor. Neki smatraju da znaju način kako

1 Bog opršta uvijek, čovjek katkad, a priroda nikad.

2 Društveno-političke promjene, ratovi, gospodarske promjene i sl.

3 Ideje „idealnoga” grada renesanse, ideje radničkih naselja 19. stoljeća, ideje urbanista utopista i higijenista u 20. st., smjernice UN-a u 80-im.

4 Ne možemo se zavaravati da smo u gradu napravili puno ako smo uredili glavnu ulicu ili trg, dio gradske obale ili park, a „zaboravili” izgraditi i ispravno održavati uređaj za pročišćavanje otpadnih voda, sanirati i urediti gradsko odlagalište otpada ili izmjestiti teški promet iz gradskog središta. Ne znači da takva uređenja nisu potrebna - ona su primjerena sljedećoj etapi razvoja grada u kojoj uz uspješno provođenje osiguravanja standarda i higijensko-tehničkih uvjeta težimo i izgradnji lijepoga, ugodnog, pa i prestižnog urbanog okoliša.

5 Brojni su dijelovi naših gradova koji još uvijek ne ispunjavaju minimalne sanitarno-tehničke uvjete stanovanja premda se radi o legaliziranoj izgradnji. Posve su jasna i tehnički provediva rješenja obnove, a priječe ih gospodarska nemoć društva i gradova, politička neodlučnost koju podržava bojazan od nezadovoljstva dijela stanovnika te nepostojanje zakonodavne i organizacijske strukture koja bi omogućila i realizirala provedbu.

to treba napraviti, ali zaboravljaju da je njihovo poimanje svih željenih odlika grada subjektivno, temeljeno na iskustvima prošlosti i s veoma neizvjesnim predviđanjima budućnosti. Oni lako pribjegavaju dekorativnim zahvatima uređenja koje lako prihvaća gradska uprava jer time privremeno dokazuje svoju uspješnost, a zapravo prikriva izbjegavanje rješavanja temeljnih problema razvoja grada. U društvima koja su opterećena težinom dugogodišnjega zaostajanja realnost je da gradovi ne stižu rješavati ni probleme prošlosti, a kamoli one sadašnjosti ili budućnosti. Zato je i manje razumijevanja za posljedice koje će nastati u budućnosti zbog neprimjerena korištenja prostora u sadašnjosti. U takvim okolnostima javljaju se mišljenja o suvišnosti urbanističke djelatnosti. Njih podržava naglašena i nedovoljno kontrolirana tržišna utakmica nekretnina koja se vodi samo s jednim ciljem - za ostvarenje što veće dobiti. U takvoj utakmici nema mjesta za brigu o javnom interesu, o potrebama očuvanja kulturnih dobara i prirode. Tako dojučerašnji zagovaratelji slobode korištenja i uređenja prostora, nakon što i sami zauzmu ekskluzivne lokacije, često postaju gorljivi pobornici zaštite prostora, braneći drugima da koriste ono što su sami osvojili.⁶ Lokalne interese kori-

štenja i uređenja urbanoga prostora mogu preusmjeriti međunarodni pokreti i projekti koji određuju svjetske kriterije zaštite okoliša i ljudskih prava.

POKRET I PROJEKT „ZDRAVI GRAD”, EUROPSKA POVELJA O GRADU, LOKALNA AGENDA 21, URBAN 21

THE HEALTHY CITY MOVEMENT AND
PROJECT, EUROPEAN CHARTER ON THE
TOWN, LOCAL AGENDA 21, URBAN 21

Pokret i projekt „Zdravi grad”,⁷ *Europska povelja o gradu, Lokalna Agenda 21 i URBAN 21*⁸ imaju brojne zajedničke ciljeve, među kojima se ističu: očuvanje okoliša, osiguravanje ljudskih prava te sigurne i zdrave sredine u kojoj boravimo i radimo. Nastojanja da se primjeni *Rio Agenda 21*⁹ na lokalnoj razini rezultiralo je održavanjem europskih konferencija o održivim gradovima i mjestima u Aalborgu¹⁰ 1994., Lisabonu 1996., Sofiji 1998. i u Hannoveru 2000. godine.¹¹

Sofijska izjava rezultat je Regionalne konferencije, održane u sklopu *Europske kampanje za održive gradove i naselja*, a posebno se ističe izjavom u uvodu:

Sudionici se obvezuju na trajnu predanost načelima održivog razvitka, zahtijevajući da gospodarstvo osigura i kvalitetu života u granicama prirodnih sustava, a bez degradacije okoliša. Naglašavaju ključnu ulogu koju lokalne zajednice i lokalne uprave imaju u kreiranju i primjeni državnih i međudržavnih strategija prema održivom razvoju, posebno prema Agendi 21 iz Rio de Janeira, UN-ovoj Okvirnoj konferenciji o promjeni klime, Akcijskom programu Zdravlje za sve u 21. stoljeću, te akcijskim programima zaštite okoliša Europske unije.

Moramo nadvladati goleme probleme naslijeđene otprije. Istodobno moramo nastojati izbjeći nepromišljeno prihvaćanje privlačnih ali ne i primjerenih uzora. Siromaštvo, nezaposlenost, loši stambeni i radni uvjeti, onečišćavanje zraka i buka, degradacija tla i staništa te neprimjereno upravljanje vodom stvaraju velike izazove. Nejednak pristup resursima i moći tijekom faze tranzicije povećali su razlike u našim društvima. Među onima koji od toga najviše trpe su žene, mladi i stari ljudi i manjinske skupine.

Težit ćemo da nastajuća tržišna gospodarstva i korake prema privatizaciji usmjerimo prema načelima održivosti. Novi vlasnički obrasci, više tržišnog natjecanja, novi stilovi upravljanja gradskom imovinom i strana ulaganja odvijaju se u našim gradovima. Radi toga moramo ustanoviti okvirne uvjete koji će osigurati da taj proces pridonese razvitku stabilnih gospodarstava, radnih mjesta, ka-

6 Primjer: smještaj hotela unutar nacionalnog parka, a zabrana građenja stambenih i ugostiteljskih zgrada očit je primjer neprihvatljivo subjektivnih kriterija u određivanju uvjeta korištenja prostora.

7 *** 1988., *** 1991. i dr.

8 URBAN 21, održana u Berlinu 6. srpnja 2000.

9 *** 1992.

10 *Aalborška povelja* je Povelja europskih gradova i mjesta o održivosti a sastoji se od tri dijela:

- I. dio – Deklaracija o konsenzusu: europski gradovi i mjesta na putu održivosti
- II. dio – Europska kampanja za održive gradove i mjesta
- III. dio – Uključivanje u procese lokalne Agende 21: Lokalni planovi djelovanja na postizanju održivosti.

U trećem dijelu *Aalborške povelje* kaže se:

Predlažemo da postupak pripreme lokalnog plana djelovanja obuhvati sljedeće faze:

- obavješćivanje o postojećim okvirima planiranja i financiranja, kao i o drugim planovima i programima;
- sustavno utvrđivanje problema i njihovih uzroka na temelju opsežnih konzultacija s javnošću;
- utvrđivanje prioritetnih zadataka u rješavanju utvrđenih problema;
- stvaranje vizije održive zajednice, uz sudjelovanje svih dijelova zajednice;
- razmatranje i procjenjivanje drugih mogućih strategija;
- utvrđivanje dugoročnog lokalnog plana djelovanja na postizanju održivosti koji treba obuhvaćati i mjerljive ciljeve;
- izrada programa provedbe plana, uključujući i pripremu terminskog plana i izjavu partnera o preuzimanju odgovornosti;
- ustanovljenje sustava i postupaka praćenja i izvještavanja o potrebi plana.

Aalborška povelja prihvaćena je na Europskoj konferenciji o održivim gradovima i mjestima u gradu Aalborgu, Danska, 1994. godine.

11 KELEMEN-PEPEONIK, 1998: 45-48.

kvoće života i društvene uravnoteženosti i da istodobno smanji propadanje lokalnog i globalnog okoliša.

Trudit ćemo se da zaustavimo nekontrolirano širenje grada i povećanje cestovnog prometa, koje vodi utrošku tla, onečišćenju zraka, društvenoj segregaciji i smrti gradskih središta.¹²

Za postizanje željenih ciljeva razvoja potrebno je postići primjerenu razinu spoznaje o značenju očuvanja okoliša, a prije toga dosegnuti takav stupanj gospodarskog razvoja koji će omogućiti provedbu mjera zaštite i razvoja, te omogućiti da provedba mjera zaštite ne bude činitelj ugrožavanja egzistencijalnih potreba stanovništva.

Ljudska se prava moraju ostvariti za sve stanovnike grada, bez obzira na dob, podrijetlo, rasu, vjeru, društveni, ekonomski i politički položaj, fizički ili psihički nedostatak. Ta prava, među ostalim, uključuju:¹³

1. Pogodan, dobro osvijetljen stambeni prostor i boravište dostatne veličine, s potrebnim pogodnostima, po prihvatljivoj cijeni, koje udovoljavaju zahtjevima za sprečavanje onečišćavanja.
2. Preventivnu zdravstvenu zaštitu, osiguranje zelenila, prostora, sunčeve svjetlosti, tišine, raslinja i ljepote.
3. Međusobno povezivanje različitih funkcija gradskog života, kulturne mogućnosti, objekte za sport i zabavu, društveni razvoj, slobodu kretanja, uključujući i skladnu ravnotežu svih korisnika javnih prometnica.
4. Osiguranje zajedničkih objekata, mjere protiv siromaštva, posebno pomoć ugroženima.
5. Sigurnost, rad, dobrobit, mogućnost za obuku i obrazovanje, kulturu i povijest.

Polazište ostvarivanja ljudskih prava u prostornom uređenju jest stvarno osiguravanje aktivnoga sudjelovanja javnosti u procesu odlučivanja o predloženim planovima prostornog uređenja. Zapreka stvarnom sudjelovanju jesu posebnosti struke i prezentacije prostornih rješenja koja složenošću i teško razumljivim prikazima onemogućavaju opravdanu kritiku i konstruktivne prijedloge poboljšanja predloženoga. U znanstvenim i stručnim krugovima pokušava se potaknuti naručitelja izrade prostornih planova da organizira odabrana povjerenstva korisnika prostora, koja će dati primjedbe na predloženo prostorno rješenje uz stručnu pomoć osoba koje nisu i ne mogu biti osobno zainteresirane za određeno rješenje.¹⁴ Ljudska prava bit će zaštićena ako je uspostavljen primjeren stupanj demokracije u kojem građani stvarnim sudjelovanjem

u donošenju odluka o uređenju prostora usmjeravaju odluke lokalne vlasti.

Europska povelja o gradu usmjerena je prema poboljšanju uvjeta života u gradovima, a posebice - stvaranju povoljnoga društvenog i kulturnog ozračja u gradovima, sudjelovanju javnosti u planiranju razvoja, poboljšanju kvalitete gradskog okoliša i time uvjeta življenja, osobito stanovanja. U Povelji je istaknuto da građani imaju osnovna gradska prava: pravo na zaštitu od agresije, pravo na zaštitu od zagađivanja okoliša, pravo na zaštitu od uznemiravajuće gradske sredine, pravo na demokratsku kontrolu lokalnih zajednica, pravo na ostvarenje minimalnoga propisanog standarda stanovanja, zaštitu zdravlja, zadovoljavanje kulturnih potreba i kretanje.

Nadalje, Povelja ustrajava na tome da se takva prava primjenjuju na sve stanovnike gradova, bez diskriminacije zbog njihove dobi, porijekla, rase, vjerovanja, društveno-ekonomskog ili političkog položaja, fizičkih ili psihičkih nedostataka.¹⁵

Načela *Europske povelje o gradu* razvrstana su po područjima, a neka značajnija, koja se posebice odnose na zdravlje u gradovima, jesu:

1. „Gradski okoliš preduvjet je dobrom zdravlju svih građana.
2. Pouzdana i stalna dobava dobara koja udovoljavaju osnovnim potrebama ljudi glavni je činitelj osiguravanja dobrog zdravlja.
3. Lokalne vlasti moraju poticati inicijative i sudjelovanje u zdravstvenim akcijama u zajednicama.
4. Zdravlje u gradu, što je pitanje međunarodnog značenja, pretpostavlja usklađivanje djelatnosti na razini grada s međunarodnim programima.”

Načela *Europske povelje o gradu*, koja se posebice odnose na osobe s povećanim potrebama i invalidne osobe, jesu:

1. „Gradovi moraju biti projektirani tako da su sva mjesta dostupna svim građanima.
2. Politici brige o osobama s povećanim potrebama i invalidnim osobama cilj treba biti njihovo uključivanje u društvo, a ne pretjerana zaštita.
3. Važno je postići da stambene zgrade i radna mjesta budu na odgovarajući način

¹² Poglavlje *Naš izazov i Naši koraci prema održivosti*, cit. u: BEDENKO i PEPEONIK-KELEMEN, 87/99: 51.

¹³ *** 2000: 7.

¹⁴ Posve je neprihvatljivo da u takva povjerenstva budu izabrani pojedinci koji su osobno zainteresirani za prihvaćanje ili neprihvaćanje određenog rješenja, kao ni stručnjaci koji su zainteresirani za preuzimanje predmetnih programa i svojom kritikom onemogućuju suparnike.

¹⁵ *** 2000: 5-9.

prilagođena zahtjevima osoba s povećanim potrebama i invalidnim osobama.

- Putovanje i prometne veze i javni prijevoz moraju biti na raspolaganju svim ljudima.”

Načela *Europske povelje o gradu*, koja se posebice odnose na stanovanje, jesu:

- „Stanovnik grada ima pravo na osobnost svojeg doma.
- Svaka osoba i obitelj imaju pravo na siguran i zdrav smještaj.
- Lokalna vlast treba u stanovanju osigurati raznolikost, mogućnost izbora i pokretljivost.
- Prava osoba i obitelji iz skupina osoba s posebnim potrebama ne mogu se očuvati isključivo djelovanjem tržišnih sila.
- Lokalna vlast treba osigurati stvaranje mogućnosti za kupovanje stana i sigurnost zakupa.”¹⁶

Načela sudjelovanja građana u lokalnom i političkom životu, gradskoj upravi i urbanističkom planiranju jesu:

- „Građani imaju pravo da ih se pita o svim važnijim pothvatima koji utječu na budućnost zajednice.
- Upravljanje gradom i njegovo planiranje moraju se temeljiti na svim mogućim obavijestima o značajkama i posebnim elementima grada.
- Lokalne političke odluke trebale bi se temeljiti na gradskom i regionalnom planiranju koje provode ekipe stručnjaka.
- Politički izbor, konačna faza u postupku donošenja odluke, treba biti životan i razumljiv.”

*Deklaracija o budućnosti gradova URBAN 21*¹⁷ ističe značenje zapošljavanja, ekološkog planiranja i življenja, kvalitete stanovanja, zatim pravo stanovnika gradova da sudjeluju i donose odluke o razvoju grada, primjerenu razinu osobne i imovinske sigurnosti, spolne jednakosti, kulturne i vjerske tolerancije, međuočuvnosti i solidarnosti.

¹⁶ Daleko smo od tih ciljeva, a koliko će nas tek udaljiti tržišna utakmica, to možemo samo naslutiti.

¹⁷ BAŠIĆ, 2000: 6-8.

¹⁸ PAPANĀK, 1995.

¹⁹ PAPANĀK, 1995.

²⁰ Zadaci urbanizma temeljeni su na složenom pristupu planiranju izgradnje i rekonstrukcije grada, a poglavito:

- odabiru smještaja gradova u prostoru;
- planiranju građenja gradova i naselja;
- razvoju gradova radi postizanja najboljih estetskih, organizacijskih, gospodarskih i drugih uvjeta;
- planiranju rekonstrukcije gradova radi postizanja višega stupnja prostorne organizacije te racionalnijega i kvalitetnijega korištenja prostora;
- planiranju razmještaja i izgradnje gradskih komunalnih sustava te drugoga.

O ETIČKIM NAČELIMA ZAŠTITE OKOLIŠA U URBANIZMU

THE ETHICAL PRINCIPLES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION IN TOWN PLANNING

Promjene okoliša rezultat su načina na koji živimo i koristimo prostor. Te su promjene postale tako velike i zabrinjavajuće da je naša obveza sudjelovati u rješavanju i sprječavanju uzroka njihova nastanka. Svi korisnici prostora - oni koji planiraju njegovo korištenje, oni koji ga oblikuju i oni koji ga koriste - moraju postati svjesni ekološke odgovornosti. Ne možemo očekivati da ćemo sve probleme okoliša moći riješiti tehnologijom. Tehnološka rješenja koja rješavaju problem vrlo često kriju i niz popratnih utjecaja, kojih katkada nismo svjesni jer im je djelovanje teško prepoznatljivo i dugotrajno. Zato treba s oprezom prihvaćati odgovore „Znamo što radimo” jer to, na žalost, često nije istina.

U kovitlacu različitih spoznaja i ponuđenih rješenja ispravno stajalište treba tražiti odgovorom na ova pitanja:

- Hoće li prostorno rješenje pridonijeti održivosti okoliša?
- Hoće li olakšati život socijalnim skupinama koje su zapostavljene od društva?
- Hoće li olakšati bol i pomoći slabima, siromašnima i onima koji trpe?
- Hoće li štedjeti energiju ili bolje pripomoći dobivanju obnovljive energije?
- Hoće li pripomoći očuvanju iscrpivih izvora?
- Jesmo li građenjem i korištenjem urbanoga prostora osigurali svim građanima jednakopravno korištenje prostora?¹⁸

Odgovor nam neće omogućiti lakše postizanje cilja, ali će pomoći poticanju i postizanju osjećaja da radimo za opću dobrobit, za dobrobit čovjeka i prirode. Etičnost ciljeva i postupaka u planiranju korištenja prostora mora biti prisutnija i značajnija.

*Želimo li očuvati prostor, štediti energiju i nje-ne izvore, moramo naučiti koristiti manje.*¹⁹

URBANIZAM I ODRŽIV PROSTORNI RAZVOJ GRADA

TOWN PLANNING AND FEASIBLE URBAN DEVELOPMENT

U urbanizmu su ciljevi zaštite okoliša prepoznati kao problemi razvoja grada u doba kada je urbanizam utemeljen kao zasebna znanost.²⁰ Grad otada kontinuirano istražujemo kao složen, višefunkcionalan i oblikovno kompleksan prostor brojnih različitosti, uvjetovanih položajem, veličinom, funkcijama i drugim. Traže se odgovori na mnoga veoma složena pitanja koja bi trebala dati odredni-

ce obnovi postojećih ili građenju novih gradova koji će zadovoljiti potrebe stanovnika. Složenost nalaženja odgovora na ova pitanja povećava činitelj vrijeme – razdoblje od uočavanja problema do nalaženja i provedbe odgovarajućeg rješenja. Zbog velikih troškova moguće je samo u vrlo dobro organiziranim i gospodarski naprednim sredinama u većoj mjeri zadovoljiti probleme uređenja grada tako da zadovolje suvremene standarde. Osim velikih troškova, provedbu uređenja grada usporavaju i složeni imovinsko-pravni odnosi te složenost postizanja konsenzusa stanovnika o ciljevima razvoja i uređenja grada. Jedinstvo je teško postići više zbog brojnih pojedinačnih interesa, a manje zbog razlika u stručnim ocjenama pri odabiru najpovoljnijeg rješenja. Odabir prostornoga rješenja koje će zadovoljiti i javni interes i veći broj pojedinačnih interesa uključuje rizik da će dio korisnika prostora ostati nezadovoljan predloženim. Prostorno je rješenje zato često „smetnja” dijelu korisnika prostora jer teži prihvatljivom, premda ne i idealnom rješenju koje bi u potpunosti zadovoljilo sve interese korisnika prostora.

Novi uvjeti tržišne ekonomije - koji utječu na naš odnos prema prostoru - uspoređuju pri pripremi i uređenju zemljišta brojne pokazatelje: vrijednost zemljišta, visinu zemljišne rente, detaljne uvjete provođenja izvlaštenja zemljišta i utvrđivanja javnog interesa te drugo. Pritom se manje pozornosti posvećuje kvaliteti rješenja i utjecaju predloženoga na širi prostor, posljedicama bezrezervnoga tržišnog natjecanja pojedinaca i institucija koje se očituje u zagađenju prostora neprimjerenim građenjem i korištenjem. U centralističkim sustavima, urbanizam i prostorno planiranje postaju instrument ozakonjenja grandioznih projekata koji nisu temeljeni na stvarnim potrebama i u kojima je stvarna vrijednost projekata precijenjena, a gospodarski nedovoljno opravdana i neprimjerena mogućnostima društva. U socijalističkom društvu bilo je još prisutnije narušavanje prostornih odnosa i uvjeta korištenja prostora, a nacionalizacija građevinskog zemljišta nije spriječila ni bespravnu izgradnju ni zagađenje okoliša. U demokratskom društvu urbanizam može uspjeti u pravnoj državi s pravednim zakonima, budući da urbanizam u pravnom smislu određuje uvjete korištenja zemljišta i uređenja prostora na način koji je određen zakonom.²¹

Važno je podsjetiti da su u stručnim krugovima načela zdravoga grada jasno određena i prihvaćena, da su na međunarodnoj razini dogovoreni ciljevi i prihvaćene smjernice za njihovo postizanje, te da su u većini država doneseni brojni zakoni i propisi.²² Ipak, kvaliteta i provedivost urbanističkih rješenja u najvećoj je mjeri uvjetovana društvenim i go-

spodarskim prilikama. Nužno je da postavljeni ciljevi prostornog uređenja budu objektivni, primjereni mogućnostima vremena u kojem se njihova realizacija planira i etički u smislu brige za okoliš i ljudska prava. U suprotnom, oni postaju sami sebi svrhom, formalna obveza, a katkad i smetnja razvoju i napretku. Odgovor treba tražiti u nužnosti promišljenog, a ne stihijskog ponašanja u prostoru; u nužnosti zaštite prostora i korištenja tako da se osigura održiv razvoj, a ne prekomjernom podilaženju tržišnim zahtjevima i bizarnim pomodnim pokretima. Prostorni i urbanistički planovi sada primarno imaju funkciju zaštite i očuvanja prostora do vremena kada će biti određenija socijalna, demografska i gospodarska slika razvoja, do vremena kada će potrebe biti prepoznatljivije i primjena planova učinkovitija. U provedbi urbanističkih planova najavljene promjene zakona i propisa neće omogućiti značajnije promjene niti povećati postotak realizacije urbanističkih planova ako se istodobno ne razvija svijest o značenju urbanizma i potrebi sudjelovanja građana u odabiru najboljega prostornog rješenja. Urbanizam je imao vodeću ulogu u istraživanju promjena strukture grada, funkcionalnih i oblikovnih osobitosti njegova razvoja. Vrijeme je da se potaknu istraživanja koja će omogućiti izradu prilagodljivijih urbanističkih planova te jednostavniju provedbu s jasnijim tehničkim, socijalnim i posebice gospodarskim učincima.

LITERATURA BIBLIOGRAPHY

1. BAŠIĆ, A. (2000.), *Budućnost gradova, Grad za život*, „Okoliš”, Vol. X., No. 99.
2. KELEMEN-PEPEONIK, V. (1998.), *Europska kampanja za održive gradove i mjesta*, „Okoliš”, No. 85: 45-48.
3. MARINOVIĆ-UZELAC, A. (1993.), *Urbanizam u novim uvjetima*, „Prostor”, Vol.1., No.1.
4. PAPANEK, V. (1995.), *The Green Imperative, Ecology and Ethics in Design and Architecture*, Thames and Hudson, London
5. Poglavlje *Naš izazov i Naši koraci prema održivosti*, cit. u Bedenko, V. i Pepeonik-Kelemen, V., *Europska kampanja za održive gradove i mjesta*, „Okoliš”, No. 87/99: 51.
6. *** (1988.), *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima*, UN – New York
7. *** (1991.) *Zdravlje za sve*, SZO, Copenhagen
8. *** (1992.), *Lokalna Agenda 21*, poglavlje 28., Sastanak na vrhu o planetu Zemlji, Rio de Janeiro
9. *** (1994.), *Aalborška povelja - Povelja europskih gradova i mjesta o održivosti*, Europska konferencija o održivim gradovima i mjestima, Aalborg, Danska
10. *** (2000.), *Europska povelja o gradu, 1993., Zagreb 2000+, Nova urbana strategija*, Gradski zavod za planiranje razvoja grada i zaštitu okoliša, Zagreb

21 MARINOVIĆ-UZELAC, 1993: 1-13.

22 Ostaje otvoreno najznačajnije pitanje načina određivanja i provedbe uvjeta prava raspolaganja privatnim vlasništvom, a posebice pitanje urbane komasacije. Dok se ovo pitanje ne riješi, moguće je operativno raspolagati samo gradskim zemljištem.

SUMMARY

STARTING POINTS FOR FEASIBLE URBAN DEVELOPMENT

Environmental changes result from our lifestyle and how we use our surroundings. These changes have become so great and disturbing that it is our duty to participate in solving them and helping to prevent them. All users must become aware of their ecological responsibility because we cannot expect all environmental problems to be solved by using technology. We should be deeply conscious of a new development, which is that we are now really capable of changing the natural order of things on Earth.

The idea of a "healthy city" has cyclically been repeating itself, with small variations, in historical periods when sudden urban population growth has led to functional changes in the structure of the town. This triggers urban renewal and regulatory measures that galvanize basic urban functions, followed by searching for and implementing the solutions that can satisfy the minimum living standards as quickly and as well as possible. After these standards have been satisfied, attention turns to improving the layout and equipment of the constructed environment, to gaining a higher living

standard, environmental and health protection. When these hygienic and functional conditions have been reached citizens begin to think about higher goals – achieving beauty, comfort and an attractive urban environment.

Supporters of the idea that the design of the urban environment is the only important thing strongly criticise the period of functionalism and hygienic reconstruction. They are inclined to devalue it and see it as a mistake in development, forgetting the problems that had to be solved and those that remained unsolved. The circle of changes in the approach to urban design and use ends with the period in which the town has fulfilled most of the tasks people set before it. Its development slows down and its inhabitants do what they can to promote it, strengthen it and turn it into a centre of regional gravitation. Towns compete in attracting new functions and contents to enable their further development, and their increased gravitational role restarts the immigration process that is difficult to control, and which may once again pro-

ve too great a burden for the town. Then, now perhaps on a higher level, the town again has to address the problems of the new population's existential needs.

International charters about the town are designed to improve urban living conditions, and especially to enhance the social and cultural atmosphere in towns, public involvement in developmental planning, improving urban environment quality, living and especially housing conditions.

Environmental protection in town planning was recognised as a problem of urban development when town planning became a separate field of research. Towns have gone through many transformations since then, and the growing movement for urban environmental protection, indicating the measures of protection and initiating their implementation, shows that more attention is again due to this problem. It is time to encourage research leading to more flexible town plans that will be simpler to implement and will have clearer technical, social and especially economic effects.

SREČKO PEGAN
TIHOMIR JUKIĆ

BIOGRAFIJE
BIOGRAPHIES

Prof. dr. sc. **SREČKO PEGAN**, dipl. ing. arh., izvanredni je profesor na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Voditelj je kolegija *Urbanizam I*, *Urbanističko planiranje I-IV*, *Komunalna tehnika gradova*, *Integralni rad*, *Osnove urbanističkog i graditeljskog zakonodavstva*, te kolegija *Urbanizam* i *Komunalna tehnika* poslijediplomskog znanstvenog studija „Oblikovanje parkovnih i prirodnih rekreacijskih objekata”. Znanstvenoistraživački rad usmjerio je na istraživanje teorije industrijskih lokacija i istraživanja kvantificiranih pokazatelja u urbanističkom planiranju. Realizirao je 21 arhitektonski projekt javnih, stambenih, trgovačkih i industrijskih zgrada, a stručni opus obuhvaća 66 značajnijih projekata javnih i višestambenih zgrada, škola i tvornica.

Doc. dr. sc. **TIHOMIR JUKIĆ**, dipl. ing. arh., rođen je 1954. godine u Osijeku, gdje je pohađao osnovnu i srednju školu. Diplomirao je 1978. godine na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Završio je dva poslijediplomska studija: *Urbanizam i prostor* i *Urbanizam i prostor* na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (1979-81) i *Urban Survey* na međunarodnom poslijediplomskom studiju ITC u Nizozemskoj (1984-85). Doktorsku disertaciju obranio je 1998. godine. Osim pedagoškim, bavi se znanstvenim i stručnim radom.

SREČKO PEGAN, Dipl. Eng. Arch., Ph. D., is associate professor at the Faculty of Architecture, Zagreb University. He is head of the courses *Town Planning I*, *Town Planning I-IV*, *Urban Public Utilities*, *Integral Work*, *Basics of Town Planning and Construction Legislation*, and the courses *Town Planning* and *Public Utilities* in the post-graduate study *Designing Parks and Natural Recreation Facilities*. His research work focuses on the theory of industrial locations and quantified indicators in town planning. He has designed 21 architectural projects for public, residential, commercial and industrial buildings, and his professional work includes work on 66 important projects of public buildings such and schools and factories, and blocks of flats.

TIHOMIR JUKIĆ, Dipl. Eng. Arch., Ph. D., was born in 1954 in Osijek where he attended primary and secondary school. In 1978 he graduated from the Faculty of Architecture University of Zagreb. He finished from two post-graduate courses, *Urbanism and Area Planning* at the Faculty of Architecture, Zagreb University (1979-81), and *Urban Survey* at the international postgraduate studies at I.T.C. in the Netherlands (1984-85). He won his PhD in 1998. Besides teaching at the Faculty of Architecture in Zagreb, he also engages in research.